

Princíp zmluvnosti v dôchodkovom systéme Slovenskej republiky

doc. JUDr. Miloš Lacko, PhD.*

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt: Reforma dôchodkového systému SR uskutočnená v rokoch 2003 až 2005 zavedením princípu zmluvnosti výrazne zmenila charakter sociálnopoišťovacích právnych vzťahov v dôchodkovej oblasti. V právnych vzťahoch starobného dôchodkového sporenia a doplnkového dôchodkového sporenia výrazne prevažuje dispozitívnosť nad verejnoprávnou kogentnosťou spojenou s princípom garancie, čo sú metódy hmotnoprávneho vyjadrenia prístupu k právu na hmotnému zabezpečeniu v starobe a pri strate živiteľa. Tieto metódy materiálneho vyjadrenia uvedených sociálnych udalostí sú ohrozované výrazným zakotvením princípu zmluvnosti ako systémového prvku starobného dôchodkového sporenia a doplnkového dôchodkového sporenia. V príspevku poukazujeme na negatívne dôsledky vyvolané zavedením tohto princípu bez jeho čiastočného vyváženia hodnotovo opačným princípom právnej garancie a solidarity, ktoré priamo ohrozujú materiálnu podstatu ústavného sociálneho práva cielene pokrývajúceho uvedené sociálne udalosti.

Abstract: The reform of pension system of the Slovak Republic carried out between 2003 and 2005 by introducing the principle of contractuality has significantly changed legal relations of social insurance in the pension system. In the legal relations of old-age pension saving and supplementary pension saving, disposability is significantly prevailed over the public-law mandatory, which is associated with the principle of guarantee, these are methods of substantive access to the right to material security in old age and loss of the breadwinner. These methods of material expression of these social events are endangered by the principle of contractuality as a systemic element of old-age pension saving and supplementary pension saving. In the article we point out the negative consequences caused by introduction of this principle without its partial counterbalance by the value-opposite principle of legal guarantee and solidarity, which directly endangers the substance of constitutional social law specifically covering these social events.

Kľúčové slová: hmotné zabezpečenie v starobe, zmluva o starobnom dôchodkovom sporení, zmluva o poistení dôchodku, účastnícka zmluva

Key words: Material security in old age, Old-Age Pension Saving Contract, pension insurance contract, subscriber contract

Úvod

Dlhodobu prebieha diskusia o zmenách a reformných snahách dôchodkového systému Slovenskej republiky (poznávame, že reforma prebehla v období rokov 2003-2005) s cieľom dosiahnuť najmä dlhodobú udržateľnosť dôchodkových systémov a zaistiť hmotné zabezpečenie fyzickej osoby najmä pre prípad sociálnej udalosti staroby, a to pri známych externalitách ako je nepriaznivo sa vyvíjajúci demografický faktor a výkyvy na trhu práce spôsobené v poslednom čase zavádzaním nových technológií (v *Koncepcii reformy dôchodkového zabezpečenia SR z roku 2003 sa výslovne uvádza „zvýšená informatizácia a virtualizácia spoločenských vzťahov“*¹).

* Autor spracoval príspevok s finančnou podporou projektu Agentúry na podporu výskumu a vývoja č. APVV-18-0443 pod názvom „*Prieniky pracovného práva do iných odvetví súkromného práva (a vice versa)*“. Zodpovedná riešiteľka prof.

Reforma dôchodkového systému SR vniesla spolu s novým trojpilierovým usporiadaním (dôchodkové poistenie začlenené do sociálneho poistenia, starobné dôchodkové sporenie a doplnkové dôchodkové sporenie) do sociálnozabezpečovacích právnych vzťahov nový prvok, prvok zmluvnosti.

Systém dôchodkového poistenia je všeobecným priebežne financovaným a prevažne dávkovo definovaným systémom (označovaným aj ako PAYG „pay as you go, pay as you earn“)² s obligatórnou účasťou, ktorý

JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, PhD., PF Trnavskej univerzity v Trnave.

¹ Dostupne z: <https://ekonomika.sme.sk/c/3736780/navrh-koncepcie-reformy-dochodkového-zabezpečenia-v-sr-material-stiahnuty-zo-stranky-ministerstva.html> [cit. 2020-31-1].

² MATLÁK, J. a kol. *Právo sociálneho zabezpečenia*. Plzeň: 2. vyd. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 356 S., s. 129. ISBN 978-80-7380-403-9.

monopolne spravuje verejnoprávna inštitúcia (Sociálna poisťovňa) s kontrolnou kompetenciou štátu. Súčasne tento systém patrí medzi dôchodkové dávkové systémy, t. j. defined benefit pension schemes (DB). Systém starobného dôchodkového sporenia je nadstavbovým systémom popri všeobecnom systéme dôchodkového poistenia (*aj preto laické označenie II. pilier*), ktorý predstavuje dobrovoľnú, ale nevyviazateľnú individualizovanú fondovú akumuláciu majetku pre účely jeho kolektívneho investovania vykonávaného zvolenou dôchodkovou správcovskou spoločnosťou, ktorá má byť základom pre zmluvné dojednanie dôchodku s poisťovňou alebo v krajnom prípade dohody o vyplácaní dôchodku programovým výberom s dôchodkovou správcovskou spoločnosťou. Tento systém patrí do skupiny (fondovo) príspevkových dôchodkových systémov, t. j. defined contribution schemes (DC). Napokon systém doplnkového dôchodkového sporenia predstavuje dobrovoľnú doplnkovú formu zaisťovania príjmu v starobe účastníka tohto systému založenú na individualizovanej fondovej akumulácii majetku prostredníctvom kolektívneho investovania (ako v prípade starobného dôchodkového sporenia) s nižšou mierou jeho ovplyvňovania účastníkom, ale s možnosťou platenia príspevkov aj zamestnávateľom.

Z hľadiska hodnotového zamerania systém dôchodkového poistenia predstavuje vyjadrenie určitej miery solidarity prechováanej sa v aktuálnom období spoločnosťou a systém starobného dôchodkového sporenia je zasa vyjadrením silnej pozície princípu ekvivalencie (zásluhovosti)³.

Jedným z prostriedkov ako naplniť naznačené primárne ciele (snáď každého) dôchodkového systému je **zvýšenie motivácie fyzickej osoby participovať v dôchodkovom systéme** a v konečnom dôsledku aj potlačenie snahy vyhýbať sa odvodovej (príspevkovej) povinnosti⁴. Uvedené sa podľa návrhu koncepcie reformy dôchodkového zabezpečenia SR malo dosiahnuť, a podľa súčasnej právnej úpravy sa dosahuje zvýšením významu vlastníckych práv k odvedeným platbám v dôchodkovom systéme, t. j. k naakumulovaným a kapitalizovaným príspevkom (na osobných účtoch týchto participantov) v dvoch dôchodkových systémoch, založených na metóde sporenia, a to v starobnom dôchodkovom sporení a doplnkovom dôchodkovom sporení. Uvedené, spolu s dobrovoľným vstupom do týchto dôchodkových

systémov, určením (neskoršieho) odchodu do dôchodku prostredníctvom nákupu „dôchodkovej anuity“ účastníkom sporenia a podieľaním sa na investičnej stratégii kapitálového zhodnocovania odvodených príspevkov, vyžadovalo výrazne zavedenie zmluvnosti do reformovaného dôchodkového systému a s tým spojenej širokej zmluvnej autonómie účastníkov dôchodkového systému, pričom najvýraznejšia je v systéme starobného dôchodkového sporenia.

Do začiatku reformného obdobia bola zmluvnosť systémovým prvkom len doplnkového dôchodkového poistenia (regulovaným zákonom Národnej rady Slovenskej republiky č. 123/1996 Z. z. o doplnkovom dôchodkovom poistení zamestnancov), ktorý sa v roku 2005 transformoval na doplnkové dôchodkové sporenie zákonom č. 650/2004 Z. z. účinným od 1. januára 2005.

Výrazné systémové posilnenie zmluvnosti v dôchodkovom systéme SR, a to v starobnom dôchodkovom sporení a doplnkovom dôchodkovom sporení, je dôsledkom nového prístupu zákonodarcu k regulácii ústavného zaisťovania práva fyzickej osoby na primerané hmotné zabezpečenie v starobe a ďalších s tým súvisiacich sociálnych udalostí, kde sa do popredia dostáva preferencia slobodnej voľby jednotlivca. Tento nový prístup tak zásadne mení charakter sociálnozabezpečovacích právnych vzťahov v dôchodkovej oblasti a kreuje nové právno-teoretické zásady [všeobecnejšia zásada individuálnej zodpovednosti za svoj (budúci) sociálny status, inak označovanej aj ako zásada iniciácie⁵, vyjadrujúcej stimulačnú funkciu práva sociálneho zabezpečenia, zásada individuálnej dispozície s dôchodkovými dávkami, zásada vlastníctva (resp. majetkových práv) dôchodkových dávok] v tejto oblasti a súčasne prináša so sebou aj nové otázky (ústavnosť zmluvnej dispozície vylučujúcej zákonných dedičov z dedenia naakumulovaných finančných prostriedkov zomretou osobu (poručiteľom) a značné zmluvné a aj zákonné oklieštenie poskytovania pozostalostných dôchodkových dávok. Ako však uvedieme ďalej, systém starobného dôchodkového sporenia v dôsledku zakotvenia silnej pozície zmluvnej voľnosti vytvára aj predpoklady pre porušovanie princípu rovnosti.

1. Zmluvnosť v príspevkovej fáze dôchodkového sporenia

Hmotnoprávnym predpokladom pre vstup do systému starobného dôchodkového sporenia je uzatvorenie zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení s dôchodkovou správcovskou spoločnosťou, ktorú si budúci sporiteľ zvolil. Obdobne to platí aj pre systém doplnkového dôchodkového sporenia. Na účely príspevkovej participácie

³ Pozri k tomu aj KREBS, V. a kol. *Solidarita a ekvivalence v sociálnych systémoch*. 1. vyd. Praha: Výskumný ústav práce a sociálnych vecí, v. v. i. 2009, 177 S., s. 59–69. ISBN 987-807416-044-8.

⁴ Návrh koncepcie dôchodkovej reformy SR odôvodňoval zavedenie tohto prístupu nasledovne „je platenie odvodov občanmi celkom pochopiteľne vnímané ako platenie daní, dôsledkom čoho dochádza k vyhýbaniu sa platbám odvodov, zatajovaniu a presúvaniu príjmov, najrôznejším úpravám vymeriavacieho základu, demotivácii oficiálne sa zamestnať, uprednostňovaniu neformálnej ekonomiky, migrácii na trhy práce krajín s menším odvodovým zaťažením, a pod.“

⁵ GREGOROVÁ, Z. a kol. *Právo sociálneho zabezpečení České republiky a Evropské unie*. 1 vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2018, s. 278. Edice Učebnice Právnické fakulty MU, sv. č. 538, s. 65. ISBN 978-80-210-8842-9.

v tomto systéme sa uzatvára zmluva o doplnkovom dôchodkovom sporení (ďalej len „účastnícka zmluva“) medzi budúcim účastníkom a ním zvolenou doplnkovou dôchodkovou spoločnosťou a z hľadiska dobrovoľnej príspevkovej participácie zamestnávateľa je to aj zamestnávateľská zmluva, uzatváraná s doplnkovou dôchodkovou spoločnosťou, v ktorej je účastníkom jeho zamestnanec/zamestnanci. Zamestnávateľ ako aj ďalší potenciálni účastníci doplnkového dôchodkového sporenia na báze dobrovoľnosti uzatvárajú účastnícke zmluvy a zamestnávateľské zmluvy. Výnimku z hľadiska zaistenia zvýšenej sociálnej ochrany predstavuje povinnosť uzatvoriť účastnícku zmluvu pre zamestnancov zaradených na výkon prác na pozíciách, ktoré regionálny úrad verejného zdravotníctva zaradil do 3. alebo 4. kategórie čo do rizík poškodenia zdravia faktormi práce a pracovného prostredia a pre zamestnancov, ktorí vykonávajú umeleckú činnosť v divadlách a súboroch, a kosú umelec vykonávajúci profesiu tanečníka bez ohľadu na štýl a techniku a hudobný umelec vykonávajúci profesiu hráča na dychový nástroj. Uvedené tri skupiny zamestnancov síce uzatvárajú ex lege účastnícku zmluvu, ale k minimálnej príspevkovej povinnosti je ex lege zaviazaný iba ich zamestnávateľ (*min. 2 % zo zdaniteľného príjmu zo závislej činnosti tohto zamestnanca*). Napokon výnimku predstavuje z hľadiska rešpektovania princípu rovnosti aj povinnosť zamestnávateľa uzatvoriť do 30 dní zamestnávateľskú zmluvu s doplnkovou dôchodkovou spoločnosťou od zistenia skutočnosti, že jeho zamestnanec už má uzatvorenú účastnícku zmluvu a zamestnávateľ už má tiež uzatvorenú zmluvu, ale s inou doplnkovou dôchodkovou spoločnosťou (*ak by mal zamestnanec uzatvorených viac zmlúv s viacerými doplnkovými dôchodkovými spoločnosťami, má zamestnávateľ povinnosť uzatvoriť zmluvu len s jednou podľa výberu jeho zamestnanca*).

Podmienkou uzatvorenia zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení je existencia predchádzajúceho poistného vzťahu na dôchodkovom poistení, teda v prvom základnom univerzálnom systéme dôchodkového systému SR, čo súčasne potvrdzuje nadstavbový charakter starobného dôchodkového sporenia voči tomuto systému dôchodkového poistenia. Dôchodkové poistenie (resp. presnejšie poistné vzťahy na dôchodkovom poistení) však nemusí existovať v okamihu uzatvorenia zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení, teda postačuje ak budúci sporiteľ bol v minulosti účastníkom (participantom) systému dôchodkového poistenia. Druhou podmienkou je veková podmienka budúceho sporiteľa verifikujúca, či ku dňu podpisu tejto zmluvy nedovršil tridsaťpäť rokov veku. Túto podmienku zaviedol zákonodarca s cieľom vylúčiť účastníkov systému, ktorí by si z dôvodu vyššieho veku a tým aj kratšieho obdobia produktívneho obdobia nenaakumulovali sumu postačujúcu na zaobstaranie (resp. „zazmluvnenie“) budúcej dôchodkovej dávky.

Zmluva o starobnom dôchodkovom sporení na rozdiel od účastníckej zmluvy sa novo uzatvára vždy pri prestupe sporiteľa do inej dôchodkovej správcovskej spoločnosti

a tak sporiteľ v danom čase môže mať uzatvorenú len jednu účinnú zmluvu. Výnimkou sú podľa § 64 ods. 4 zákona č. 43/2004 Z. z. o starobnom dôchodkovom sporení (ďalej len „zákon č. 43/2004 Z. z.“) dve situácie, a to prestup z jednej do druhej dôchodkovej správcovskej spoločnosti a uzatvorenie dvoch dohôd o vyplácaní starobného (resp. predčasného) dôchodku s inou dôchodkovou správcovskou spoločnosťou za predpokladu, že na vyplácanie jedného z dôchodkov, poskytovaných programovým výberom, sa použije suma z osobného dôchodkového účtu sporiteľa, tvorená aj dobrovoľnými príspevkami pripísanými na tomto účte, a druhý dôchodok, vyplácaný programovým výberom, sa dohodol s dôchodkovou správcovskou spoločnosťou buď po splnení zákonnej podmienky (že súčet súm tohto dôchodku a všetkých ďalších, na ktoré má sporiteľ nárok na výplatu, presahujú ku dňu účinnosti dohody referenčnú sumu⁶) alebo bez jej splnenia, keďže sporiteľovi nebol ponúknutý žiadny doživotný dôchodok z dôvodu nízkej nasporenej sumy⁷. Naproti tomu účastník doplnkového dôchodkového sporenia môže mať s jednou doplnkovou dôchodkovou správcovskou spoločnosťou uzatvorených viac účastníckych zmlúv (*na základe ktorých však musí plniť zmluvne dohodnutú príspevkovú povinnosť, keďže jej neplnenie za určité sledované obdobie je aj dôvodom zániku takejto zmluvy, pozri nižšie zánik účastníckej zmluvy*), a dokonca aj viaceré účastnícke zmluvy s viacerými doplnkovými dôchodkovými spoločnosťami.

Zákonodarca zakotvuje aj pre zmluvu o starobnom dôchodkovom sporení ako aj pre účastnícku zmluvu nevyhnutné náležitosti.

Zákonnými obligatónymi **náležitosťami platne uzatvorenej zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení** sú okrem zrejmeho označenia zmluvných strán (na strane dôchodkovej správcovskej spoločnosti sa vyžaduje označenie obchodného registra, ktorý ju zapísal a číslo tohto zápisu a na strane sporiteľa jeho identifikačné číslo sociálneho zabezpečenia) a ich podpisov:

- a) názov dôchodkového fondu, ktorý si sporiteľ zvolil, pričom sporiteľ si môže zvoliť sporenie maximálne v dvoch dôchodkových fondoch, pričom jedným z nich musí byť podľa § 92 ods. 4 zákona č. 43/2004 Z. z. garantovaný dlhopisový dôchodkový fond. V takom prípade si musí dohodnúť pomer platenia príspevkov do ním zvolených dôchodkových fondov a k určitému dňu aj pomer sporenia v daných dôchodkových fondoch, ktorým sa rozumie pomer rozloženia

⁶ Referenčná suma je priemerná mesačná suma starobného dôchodku vyplácaného zo systému dôchodkového poistenia (priznaného od roku 2004 a nekráteného z iných zákonných dôvodov) určená Sociálnou poisťovňou k 30. novembru kalendárneho roka, pričom je platná pre celý nasledujúci kalendárny rok. Od roku 2018, kedy došlo k jej zavedeniu, bola vo výške 432,40 eur a pre rok 2020 má hodnotu 464,60 eur.

⁷ KALÍŠKOVÁ, J. Zákon o starobnom dôchodkovom sporení s komentárom. *Poradca*, 2015, roč. XX, č. 1–2, s. 203. ISSN 1335-1583.

majetku sporiteľa v týchto dôchodkových fondoch (po dovŕšení 52. roku veku sporiteľa určuje pomer sporenia v dôchodkových fondoch zákonodarca v § 92 zákona tak, aby sa s pribúdajúcim vekom blížiacim sa dôchodkovému veku čistá nasporená hodnota majetku sporiteľa, určená z jeho pripísaných povinných príspevkov, stále väčším podielom presúvala do garantovaného dlhopisového dôchodkového fondu). Ak pomer sporenia v jednotlivých dôchodkových fondoch dohodnutý v zmluve nezodpovedá zákonnej požiadavke, je zmluva o starobnom dôchodkovom sporení v tejto časti neplatná a pre pomer sporenia v jednotlivých dôchodkových fondoch platia dané zákonné ustanovenia;

- b) záväzok dôchodkovej správcovskej spoločnosti spravovať dôchodkový fond, ktorý si sporiteľ zvolil,
- c) informáciu, z ktorej vyplýva, v ktorom dôchodkovom fonde je dôchodková správcovská spoločnosť povinná dopĺňať majetok, ak poklesne hodnota dôchodkovej jednotky, t. j. ktoré dôchodkové fondy označí podľa § 72 ods. 5 zákona č. 43/2004 Z. z. dôchodková správcovská spoločnosť za garantované a ktoré za negarantované, pričom ex lege iba voči dlhopisovému dôchodkovému fondu má povinnosť dopĺňať majetok,
- d) výslovný písomný prejav vôle sporiteľa prestúpiť do inej dôchodkovej správcovskej spoločnosti, ak je uzatváraná zmluva z dôvodu prestupu sporiteľa z jednej do inej dôchodkovej správcovskej spoločnosti (§ 64b ods. 1 zákona č. 43/2004 Z. z.),
- d) prejav vôle budúceho sporiteľa platiť dobrovoľné príspevky vrátane podmienok ich platenia; súčasťou zmluvy nemôže byť sankcia za neplatenie dobrovoľných príspevkov,
- e) dátum a miesto uzatvorenia zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení,
- f) ak má budúci sporiteľ záujem určiť oprávnenú osobu, ktorá bude mať právo na vyplatenie sumy zodpovedajúcej aktuálnej hodnote osobného dôchodkového účtu ku dňu, v ktorom sa dôchodková správcovská spoločnosť dozvie o jeho smrti, sú nevyhnutnou náležitosťou aj identifikačné údaje takejto fyzickej či právnickej osoby,
- g) vyhlásenie dôchodkovej správcovskej spoločnosti o splnení oboznamovacej povinnosti budúceho sporiteľa so štatútmi dôchodkových fondov a správami o hospodárení s majetkom každého z dôchodkových fondov, ktoré dôchodková správcovská spoločnosť spravuje, vrátane správy o hospodárení dôchodkovej správcovskej spoločnosti; splnenie tejto zákonnej povinnosti dôchodkovej správcovskej spoločnosti potvrdzuje budúci sporiteľ.

Právne účinky v prípade zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení nenastávajú jej platným uzatvorením, ale podľa § 64a ods. 2 zákona č. 43/2004 Z. z. až jej registráciou v registri zmlúv o starobnom dôchodkovom sporení uskutočnenou Sociálnou poisťovňou (v súvislosti s registráciou zmluvy má Sociálna poisťovňa

informačné povinnosti voči dôchodkovej správcovskej spoločnosti a v prípade jej odmietnutia jej registrácie zo zákonných dôvodov aj voči fyzickej osobe). Na túto skutočnosť je naviazaný aj vznik prvej účasti sporiteľa na starobnom dôchodkovom sporení. Podľa § 15 ods. 1 a 2 zákona č. 43/2004 Z. z. prvá účasť na starobnom dôchodkovom sporení vzniká novému sporiteľovi od prvého dňa mesiaca predchádzajúceho mesiacu registrácie zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení Sociálnou poisťovňou za predpokladu, že je k tomu dňu dôchodkovom poistený. V opačnom prípade novému sporiteľovi prvá účasť na starobnom dôchodkovom sporení vzniká až dňom vzniku dôchodkového poistenia (z pozícia „pasívneho sporiteľa“). Napokon registrácia je rozhodujúcou právnu skutočnosťou aj pri určovaní dňa prestupu sporiteľa z jednej do inej dôchodkovej správcovskej spoločnosti (uvádzame nižšie v texte).

Samozrejme, súdna verifikácia zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení nie je nijako dotknutá, pričom právoplatné súdne rozhodnutie o jej neplatnosti alebo neexistencii s účinkami ex tunc je zákonným dôvodom pre jej výmaz z registra zmlúv o starobnom dôchodkovom sporení.

Sociálna poisťovňa verifikuje každú takúto zmluvu a ex lege nezapíše do uvedeného registra každú zmluvu:

- a) ktorá obsahuje neúplné alebo chybné údaje (§ 64a ods. 6 zákona č. 43/2004 Z. z. umožňuje dôchodkovej správcovskej spoločnosti konvalidovať zmluvu),
- b) ktorá bola uzatvorená s fyzickou osobou, ktorá nespĺňa podmienky na uzatvorenie či prvej zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení alebo ďalšej zmluvy v prípade prestupu sporiteľa z jednej do inej dôchodkovej správcovskej spoločnosti,
- c) na ktorú nebol vydaný akceptačný list Sociálnou poisťovňou (napr. z dôvodu, že uzatvoril zmluvu o poistení dôvodu, alebo plynie lehota záväznosti ponuky životnej poisťovne na vyplácanie určitého druhu dôchodku) v prípade uzatvorenia ďalšej zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení sporiteľa pri jeho prestupe do inej dôchodkovej správcovskej spoločnosti,
- d) ktorú uzatvoril sporiteľ po zadaní pokynu na vydanie certifikátu (ako elektronického potvrdenia o sume nasporenej sporiteľom na jeho osobnom dôchodkovom účte) pre tohto sporiteľa na účely vyhotovenia ponúk na vyplácanie dôchodku zo strany životných poisťovní prostredníctvom Centrálného informačného ponukového systému⁸ spracovaného Sociálnou poisťovňou

⁸ Centrálny informačný ponukový systém slúži na sprostredkovanie ponúk dôchodkov pre sporiteľov. Zabezpečuje transparentnosť sprostredkovania ponúk dôchodkov a znižuje administratívnu záťaž sporiteľa, ktorý dostane všetky ponuky na jednom mieste v rovnakom čase. Do tohto systému Sociálna poisťovňa, poisťovne a dôchodkové správcovské spoločnosti vkladajú údaje potrebné na určenie splnenia podmienok na výplatu dôchodku, na predloženie ponuky dôchodku a na bezpečný a efektívny prístup k dôchodku. Zavedenie CIPS umožnilo zakázať

ťovňou alebo počas záväznosti ponúk na vyplácanie dôchodkov vypracovaných životnými poisťovňami.

Zmluvný princíp je však v prípade zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení aj výrazne oslabený, keďže nemožno od takejto zmluvy odstúpiť, vypovedať ani ju zrušiť dohodou zmluvných strán. Zmluva o starobnom dôchodkovom sporení **zaniká iba z taxatívnych zákonných dôvodov** (uvedených v § 64 ods. 10 zákona č. 43/2004 Z. z.), a to okrem zrejmej situácie úmrtia sporiteľa dňom:

- a) prestupu sporiteľa z jednej dôchodkovej správcovskej spoločnosti do inej dôchodkovej správcovskej spoločnosti na základe akceptačného listu vydaného Sociálnou poisťovňou s účinnosťou od 1. dňa buď nasledujúceho kalendárneho mesiaca alebo od druhého v poradí nasledujúceho kalendárneho mesiaca, čo je závislé od skutočnosti, či bola zmluva registrovaná Sociálnou poisťovňou do 15. dňa v danom mesiaci alebo po tomto dni,
- b) zániku právneho postavenia sporiteľa ex tunc z dôvodu požiadania o prevod dôchodkových práv do dôchodkového systému EÚ alebo jej inštitúcie, a to s účinnosťou doručenia oznámenia danej inštitúcie EÚ,
- c) nadobudnutia účinnosti dohody o vyplácaní dôchodku programovým výberom medzi sporiteľom a dôchodkovou správcovskou spoločnosťou, ktorej nebol sporiteľom, ale do ktorej bol prevedený celý majetok v hodnote jeho osobného dôchodkového účtu z jeho pôvodnej dôchodkovej správcovskej spoločnosti, alebo ak nebol prevedený celý majetok v tejto hodnote, tak buď došlo k dohode na účely prevodu celého majetku v období 3 mesiacov odo dňa evidencie poznámky o uzatvorení tejto dohody alebo uplynula táto 3 mesačná lehota od evidencie poznámky v Centrálnom informačnom ponukovom systéme,
- d) vyplatenia poslednej splátky starobného dôchodku alebo predčasného starobného dôchodku programovým výberom za predpokladu, že sporiteľ nemá ďalší osobný dôchodkový účet s kladným zostatkom,
- e) vzniku povinnosti poistiteľa plniť zo zmluvy o poistení dôchodku za predpokladu, že po zaplatení jednorazového poistného má hodnota osobného dôchodkového účtu sporiteľa v danej dôchodkovej správcovskej spoločnosti nulový zostatok alebo dňom, ktorým nebolo zaplatené jednorazové poistné v sume (uvedenej v elektronickom certifikáte) do 3 mesiacov po zaevidovaní poznámky o uzatvorení zmluvy o poistení dôchodku a súčasne buď došlo k dohode o zmene

tejto zmluvy z dvoch zákonných taxatívnych dôvodov alebo bez ďalších okolností len uplynula 3 mesačná lehota odo dňa evidencie poznámky o uzatvorení tejto zmluvy o poistení dôchodku,

- f) jednorazového vyplatenia nasporenej sumy sporiteľovi, zistenej ku dňu vydania elektronického certifikátu v prípade, ak je táto suma nižšia ako suma zverejnená Sociálnou poisťovňou, t. j. hodnotu mediánu súm najnižších mesačných doživotných dôchodkov, ktoré sú poistiteľa ochotní vyplácať budúcim poistníkom.

Uvedené taxatívne dôvody zakladajúce zánik zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení predznamenávajú významný znak systému starobného dôchodkového sporenia, ktorým je relatívna nevyviateľnosť z tohto systému a tak vylúčenie znaku systémového „opt-out“, t. j. vystúpenia zo systému starobného dôchodkového sporenia na základe rozhodnutia a prejavu vôle sporiteľa⁹.

Osobitne treba zdôrazniť prípadnú náležitosť zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení, ktorou je dobrovoľný zmluvný záväzok sporiteľa platiť dobrovoľné príspevky na starobné dôchodkové sporenie, čo je vlastne len prejavom posilňovania zásady individuálnej zodpovednosti za svoj (budúci) sociálny status.

Na základe doteraz uvedeného možno zmluvu o starobnom dôchodkovom sporení vymedziť ako osobitný dvojstranný záväzkovo právny vzťah medzi sporiteľom a dôchodkovou správcovskou spoločnosťou, v ktorom táto spoločnosť prijíma záväzok prostredníctvom kolektívnych investičných stratégií obozretne a odborne starostlivo v najlepšom záujme sporiteľa zhodnocovať finančné prostriedky odkladané týmto sporiteľom a sporiteľ sa za realizáciu tohto záväzku zaväzuje platiť dohodnutú odplatu (resp. druhy odplát zákonodarcom určené, a to odplatu za správu dôchodkového fondu, odplatu za vedenie osobného dôchodkového účtu a odplatu za zhodnotenie majetku v dôchodkovom fonde).

Zákonnými obligatónymi **náležitosťami platne uzatvorenej účastníckej zmluvy (v systéme doplnkového dôchodkového sporenia)** sú okrem zrejmejšieho označenia zmluvných strán (na strane doplnkovej dôchodkovej spoločnosti sa vyžaduje aj označenie obchodného registra, ktorý ju zapísal a číslo tohto zápisu) a ich podpisov:

- a) názov príspevkového doplnkového dôchodkového fondu zvoleného budúcim účastníkom, pričom potenciálny účastník môže sporiť vo viacerých doplnkových dôchodkových fondoch spravovaných tou istou dôchodkovou spoločnosťou,
- b) vyhlásenie doplnkovej dôchodkovej spoločnosti o splnení oboznamovacej povinnosti účastníka, a to

spprostredkovateľskú činnosť pri vyplácaní dôchodkov, čím sa zamedzuje vzniku jedného z najväčších nákladov vstupujúcich do ceny dôchodku. Pozitívny vplyv na výšku vyplácaných dôchodkov má aj stimulácia konkurenčného prostredia vyvolaná zavedením CIPS. Dostupne z: <https://www.employment.gov.sk/sk/socialne-poistenie-dochodkovy-system/dochodkovy-system/ii-pilier-starobne-dochodkove-sporenie/centralny-informacny-ponukovy-system.html> [cit. 2020-03-02].

⁹ Popretie tohto znaku nastalo len na základe *ad hoc* účelového zásahu zákonodarcu, a to zmenou právnej úpravy starobného dôchodkového sporenia na vopred vymedzené obdobie (v období od januára do júna 2008 podľa § 123f zákona, v období od januára do júna 2009 podľa § 123m zákona, v období od septembra 2012 do januára 2013 podľa § 123ac zákona a v období od 15. marca 2015 do 15. júna 2015 podľa § 123aq zákona).

o štatúte doplnkového dôchodkového fondu, o kľúčových informáciách o každom ňou spravovanom príspevkovom doplnkovom dôchodkovom fonde podľa § 66 zákona č. 650/2004 Z. z., o spôsobe zohľadňovania environmentálnych faktorov, vrátane klimatických faktorov, sociálnych faktorov, a faktorov organizácie a riadenia (*keďže dôchodková spoločnosť musí pri investičných rozhodnutiach týkajúcich sa majetku v doplnkovom dôchodkovom fonde zohľadňovať práve tieto faktory*), o zákonných podmienkach vyplácania dávok a o možnostiach, ako získať ďalšie informácie (napr. o pravidlách investovania doplnkového dôchodkového fondu, o vplyve skončenia pracovnoprávneho vzťahu alebo obdobného právneho vzťahu na výšku predpokladaných dôchodkových dávok účastníka, o možnostiach účastníka spojených s jeho účasťou na doplnkovom dôchodkovom sporení, o audítore overenej účtovnej závierke, či správe o investičnej politike pre každý dôchodkový fond, atď.).

Taxatívne zákonné dôvody spôsobujúce **zánik účastníckej zmluvy** sú nasledovné:

- a) vyplatením poslednej splátky dočasného doplnkového starobného dôchodku alebo dočasného doplnkového výsluhového dôchodku, keďže ich výplatu na základe žiadosti účastníka a po splnení zákonných podmienok zabezpečuje práve doplnková dôchodková spoločnosť,
- b) vyplatením jednorazového vyrovnania na základe žiadosti účastníka a pri existencii jedného zo zákonných dôvodov (napr. vznik invalidity s poklesom schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť, zrušenie príspevkového doplnkového dôchodkového fondu...),
- c) prevodom majetku zodpovedajúceho aktuálnej hodnote osobného účtu účastníka do poisťovne, ak účastník požiada o vyplácanie doživotného doplnkového starobného dôchodku alebo doživotného doplnkového výsluhového dôchodku na základe uzatvorenej poisťovnej zmluvy,
- d) na základe rozhodnutia súdu,
- e) zrušením osobného účtu účastníka v dôsledku prestupu účastníka do inej doplnkovej dôchodkovej spoločnosti,
- f) odstúpením od účastníckej zmluvy uzatvorenej na diaľku,
- g) uplynutím obdobia dvoch rokov odo dňa jej uzatvorenia, počas ktorého nebol v prospech účastníckej zmluvy zaplatený žiadny príspevok,
- h) uplynutím obdobia dvoch rokov, počas ktorého hodnota osobného účtu bola nulová,
- i) prevodom sumy zodpovedajúcej aktuálnej hodnote osobného účtu účastníka do zamestnaneckej dôchodkovej spoločnosti v inom členskom štáte EÚ,
- j) ukončením obchodného vzťahu podľa z dôvodu, že sa účastník odmieta podrobiť vykonaniu základnej starostlivosti (ako je najmä identifikácia a jej overenie)

doplnkovou dôchodkovou spoločnosťou¹⁰ podľa zákona č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu, alebo

- k) prevodom sumy zodpovedajúcej aktuálnej hodnote osobného účtu účastníka vedeného pre skôr uzatvorenú účastnícku zmluvu na osobný účet účastníka vedený pre účastnícku zmluvu uzatvorenú ako poslednú, t. j. situácia tzv. „zlučovania“ účastníckych zmlúv v rámci tej istej doplnkovej dôchodkovej spoločnosti, ak účastník v minulosti uzatvoril účastnícku zmluvu nedopatrením, resp. nie je si vedomý jej uzatvorenia¹¹.

Na účastnícku zmluvu sa v porovnaní so zmluvou o starobnom dôchodkovom sporení subsidiárne vzťahujú ustanovenia Občianskeho zákonníka s priamo obmedzenou jeho pôsobnosťou.

2. Zmluvnosť ako predpoklad výplatnej fázy systému dôchodkového sporenia

Výrazná miera zmluvnej voľnosti ako vyjadrenie individuálnych preferencií jednotlivca (*je to priama reflexia na požiadavku prenesenia väčšej zodpovednosti jednotlivca za svoj budúci sociálny status*) je zakotvená aj vo výplatnej fáze starobného dôchodkového sporenia ako aj doplnkového dôchodkového sporenia. Opodstatnenosť jej systémového zakotvenia vo výplatnej fáze oboch systémov je zrejmá a logická (podľa individuálnych preferencií sporiteľa a účastníka o začiatku poproduktívneho obdobia života či nasporenej sumy), ale jej rozsah daný normatívnou dispozíciou, vytvára predpoklady aj pre porušovanie ústavne daného princípu rovnosti už od počiatku výplatnej fázy oboch systémov, obzvlášť systému starobného dôchodkového sporenia. Výplatná fáza starobného dôchodkového sporenia je spätá s účinnosťou zmluvy o poistení dôchodku (a to buď starobného dôchodku alebo predčasného starobného dôchodku vo forme doživotnej alebo dočasnej výplaty, ktorá môže byť rozvrhnutá na obdobie 5, 7 alebo 10 rokov) medzi poisťníkom a poisťiteľom, ktorá nastáva prvým dňom mesiaca nasledujúceho po mesiaci, v ktorom bola poisťiteľom¹² evidovaná poznámka o uzatvorení tejto zmluvy v Centrálnom informačnom ponukovom systéme spravovanom Sociálnou poisťovňou.

Výplatná fáza starobného dôchodkového poistenia je podmienená zmluvnou slobodou medzi sporiteľom (budúcim poisťníkom) a poisťiteľom (životná poisťovňa), ktorý reaguje na žiadosť o starobný dôchodok alebo

¹⁰ MATULKOVÁ, M. Zákon o doplnkovom dôchodkovom sporení s komentárom. *Poradca*, roč. XXIV, č. 1. 2019, s. 188, ISSN 1335-1583.

¹¹ Tamtiež, s. 188.

¹² Poisťiteľ v postavení licencovanej poisťovne je označenie zmluvnej strany, ktorá sa zaväzuje k vyplácaniu dôchodku za zaplatené protiplnenie v podobe jednorazového poistného).

predčasný starobný dôchodok, podanú sporiteľom spolu s elektronickým certifikátom potvrdzujúcim hodnotu nasporených prostriedkov na jeho osobnom dôchodkovom účte a zadanú Sociálnou poisťovňou alebo dôchodkovou správcovskou spoločnosťou do Centrálného informačného ponukového systému, pričom iba sám poistiteľ sa rozhodne či ponuku na vyplácanie starobného dôchodku alebo predčasného starobného dôchodku (v doživotnej alebo dočasnej forme) vyhotoví alebo nie. Poistiteľ má v prípade nevyhotovenia ponuky na vyplácanie doživotného starobného dôchodku alebo doživotného predčasného starobného dôchodku iba povinnosť oznámiť sporiteľovi, že certifikovaná suma jeho nasporených prostriedkov nepostačuje na výplatu uvedených dôchodkov, a to v minimálnej mesačnej sume doživotného starobného dôchodku alebo doživotného predčasného starobného dôchodku (ktorú je poistiteľ podľa § 46e ods. 8 zákona č. 43/2003 Z. z. povinný každoročne zaevidovať v ponukovom systéme) alebo súčet súm poskytovaných predčasných starobných dôchodkov z dôchodkového poistenia a starobného dôchodkového sporenia je rovný alebo nižší ako 1,2krát (aktuálnej) sumy životného minima [§ 46 ods. 1 písm. b) zákona č. 43/2004 Z. z., t. j. do 30. júna 2020 je to suma 254,24 eur. Vyhotovovanie ponúk na vyplácanie dočasného starobného dôchodku alebo dočasného predčasného starobného dôchodku je celkom na uvážení poistiteľa, či v deň vydania uvedeného certifikátu (vrátane žiadosti sporiteľa) bude reagovať vyhotovením ponuky alebo nie. Ponuka vyhotovená sporiteľom na účely tak doživotného starobného dôchodku alebo doživotného predčasného starobného dôchodku ako aj dočasného starobného dôchodku alebo predčasného starobného dôchodku je záväzná 30 dní od jej vyhotovenia a súčasne je v tomto období neodvolateľná. Ponuka vyhotovená poistiteľom je vo svojej podstate zmluvou o poistení daného dôchodku, pričom sporiteľ ju môže modifikovať iba čo do zákonných eventualít vzťahujúcich k vyplácaniu dôchodku obsiahnutých v § 46 ods. 1 písm. a) zákona č. 43/2003 Z. z. (najmä je to valorizácia vyplácanej sumy, vyplácanie pozostalostných dôchodkov, príp. jedného z pozostalostných dôchodkov, teda sirotského alebo vdovského/vdoveckého dôchodku). Po uzatvorení zmluvy o poistení možno podľa § 46f ods. 9 a 12 zákona č. 43/2003 Z. z. modifikovať jej obsah len čo sa týka vyplácania pozostalostného dôchodku/dôchodkov, zmeny „certifikovanej“ sumy jednorazového poistného (vrátane zmluvne dohodnutého vyššieho podielu na prebytku z výnosov zo zhodnotenia prostriedkov technických rezerv), spôsobu vyplácania dôchodku, nezaplatenia certifikovanej sumy jednorazového poistného, nesprávneho údaju o veku sporiteľa, určenia oprávnenej osoby na výplatu „zostatkových“ súm mesačných splátok pre prípad smrti do celkového rozsahu 84 splátok (t. j. po období siedmych rokov) od začatia vyplácania doživotného dôchodku.

Potenciálne porušenie princípu zmluvnosti možno prezentovať na niekoľkých modelových situáciách. Sporiteľ pri uzatváraní zmluvy o poistení doživotného starobného

dôchodku alebo doživotného predčasného starobného dôchodku môže podľa § 46f ods. 3 v spojitosti s § 34 ods. 1 a § 37 ods. 1 zákona č. 43/2004 Z. z. dohodnúť vyplácanie pozostalostných dôchodkov pre vdovu, vdovca a sirotu, ale súčasne môže dohodnúť vyplácanie len jedného druhu pozostalostného dôchodku a tým vylúčiť z nároku na vyplácanie dôchodku jednu z týchto skupín osôb. Táto možnosť zmluvnej dohody sa ale vzťahuje iba na poistníka, ktorému sa podľa zmluvy vypláca doživotný starobný dôchodok alebo doživotný predčasný starobný dôchodok. Uvedené zmluvné dojednanie pre pozostalostné dôchodky však ale zákonodarca nepriznáva poistníkovi, ktorému sa vypláca dočasny starobný dôchodok alebo dočasný predčasný starobný dôchodok, a ktorý ex lege nemá zmluvnú dispozíciu na vyplácanie pozostalostných dôchodkov, čo podľa nášho názoru predstavuje nerovnaké zaobchádzanie a súčasne predstavuje aj výrazný zásah do ústavného práva na primerané hmotné zabezpečenie pri strate živiteľa (čl. 39 Ústavy SR a čl. 30 Listiny základných práv a slobôd), keďže pozostalým osobám (pozostalému manželovi a sirote v postavení nezaopatreného dieťaťa najdlhšie do 26 roku veku) sa vždy v porovnaní so systémom dôchodkového poistenia poskytuje pozostalostný dôchodok, ale zo systému starobného dôchodkového sporenia už nie, keďže zomretý manžel mal zmluvne dohodnuté len právo na vyplácanie starobného dôchodku v dočasnej forme alebo bol aj poberateľom doživotného dôchodku, ale zmluvne nedohodol vyplácanie pozostalostných dôchodkov.

Osobitosťou zmluvnej dohody zo strany budúceho poistníka poberajúceho doživotný starobný (resp. predčasný) dôchodok na základe zmluvy o poistení uvedeného dôchodku je pre prípad jeho úmrtia dohodnutie vyplácania pozostalostných dôchodkov po obdobie 1 alebo 2 rokov a ich prípadnej zmeny v zákonných variantoch (zákon č. 43/2004 Z. z.) a určenie oprávnenej osoby vrátane jej zmeny na vyplatenie tých súm doživotného dôchodku, ktoré predstavujú rozdiel 84 mesačných súm garantovaného práva na vyplatenie doživotného dôchodku (tu je poistným rizikom dlhovekosť) a počtu súm doživotného dôchodku už vyplatených poistníkovi ku dňu jeho smrti (tzv. situácia „nevyčerpaného dôchodku“). Ak poberateľ doživotného dôchodku zomrie po vyplatení 84 mesačných splátok súm tohto dôchodku, poistiteľ nie je povinný vyplatiť žiadnu ďalšiu sumu dávky zo sumy jednorazového poistného okrem prípadu, ak by bola dohodnutá výplata pozostalostných dôchodkov, pričom možno samostatne dohodnúť vyplácanie či vdovského/vdoveckého alebo sirotského dôchodku alebo ich súbežné vyplácanie pre pozostalé osoby, ale maximálne na výplatné obdobie 2 rokov¹³. A ak poistník nedohodne v zmluve o poistení dôchodku oprávnenu, tak až potom nastupuje zákonné dedenie. Taktó regulovaná situácia zmluvne dohodnutej výplaty pozostalostných dôchodkov a počtu

¹³ Dostupné z: <https://www.socpoist.sk/dochodok-z-ii-piliera-iwj/59350s> [cit. 2020-02-28].

splátok súm daného doživotného dôchodku určených na tzv. dovyplácanie oprávnenej osobe bola tiež predmetom ústavného prieskumu Ústavným súdom SR. V náleze ÚS SR PL. 27/2014 zo 6. júna 2016¹⁴ ústavnosť uvedenej situácie Ústavný súd SR odôvodňuje okrem zmeny vlastníctva k sume jednorazového poistného (právo prechádza od sporiteľa k poistiteľovi) dvoma argumentmi. Prvým je, že: „V oboch prípadoch sa zvyšné peňažné prostriedky použijú na dotovanie starobných dôchodkov tých, ktorí sa dožijú vyššieho veku ako je primeraný vek dožitia predpokladaný poisťovňou.“ Druhým argumentom je názor Ústavného súdu SR, že „... nie je objektívne možné požadovať, aby komerčná poisťovňa garantovala aj doživotný dôchodok a súčasne aj vyplatila dedičom, resp. oprávnenej osobe nespotrebované poistné, pokiaľ má uniesť riziko vopred nepredvídateľnej dĺžky dožitia poistníka“.

Ďalej v tejto súvislosti Ústavný súd SR v tomto náleze vzhľadom na uvedenú, aj keď podľa nášho názoru strohú a nedostatočnú, argumentáciu, odmietol variant „dovyplatenia“ dočasného dôchodku po zostávajúcu časť dohodnutého výplatného obdobia (5, 7 alebo 10 rokov), ak poistník zomrie počas tohto výplatného obdobia, čo zasa naopak, aj keď limitovane, umožňuje právna úprava vo vzťahu k doživotnému starobnému (resp. predčasnému) dôchodku, a len lakonicky skonštatoval ústavnosť zákonnej regulácie nasledovnou vetou: „V prípade poberania dočasného starobného dôchodku zákon o starobnom dôchodkovom sporení s možnosťou dedenia, resp. vyplatenia alebo prevedenia nasporenej sumy oprávnenej osobe nepočíta vôbec.“ Túto argumentáciu považujeme za úplne nedostatočnú, keďže Ústavný súd SR vôbec neskúmal cieľ dotknutej právnej úpravy a ani sa nezaoberal hľadaním odpovede na otázku, či táto právna úprava v podstatnej miere napĺňa tu naznačené ústavné sociálne právo, t. j. zjednodušene nereflektoval na napĺňanie sociálneho rozmeru dotknutej právnej úpravy výplatnej fázy starobného dôchodkového sporenia.

Naznačená právna úprava zakladajúca možnosť zmluvného vylúčenia nároku na vyplácanie pozostalostných dôchodkov, prípadne len voči niektorej z pozostalých osôb, je podľa nášho názoru v príkrom rozpore s podstatou ústavného sociálneho práva na primerané hmotné zabezpečenie pri strate živiteľa (v postavení rodinného príslušníka s uloženou vyživovacou povinnosťou) buď na základe zákona alebo súdneho rozhodnutia. Diskrimináciu založenú na základe postavenia pozostalej osoby nachádzame v zmluvnom (ne)dohodnutí nároku na vyplácanie pozostalostných dôchodkov pre vdovu/

vdovca a sirotu a v dôsledku toho aj následného zníženia úrovne ich hmotného zabezpečenia v porovnaní s pozostalými osobami, ktorých zosnulý rodinný príslušník bol v čase smrti výlučne poberateľom dôchodku zo systému dôchodkového poistenia alebo mu na taký dôchodok vznikol nárok, prípadne splnil podmienky na vznik nároku na invalidný dôchodok¹⁵ a tak nebol v postavení sporiteľa systému starobného dôchodkového sporenia. Tu treba pri porovnaní nárokov na vyplácanie pozostalostných dôchodkov z oboch systémov zohľadniť skutočnosť, že systém dôchodkového poistenia vymeriava sumu dôchodkových dávok aj so zohľadnením princípu (sociálnej) solidarity¹⁶ (teda aj u skupiny nízkopříjmových poistencov alebo živiteľov rodiny, ktorí v mladom veku utrpeli smrteľný pracovný úraz) na rozdiel od starobného dôchodkového sporenia, kde je rozhodujúcim faktorom okrem tu analyzovaného zmluvného dohodnutia, suma nasporenej a kapitálovo zhodnocovanej sumy na osobnom dôchodkovom účte sporiteľa.

Podľa nášho názoru je zjavne diskriminačnou situácia (za komparátor považujeme rodinného príslušníka so zákonnou vyživovacou povinnosťou a s obdobnými príjmami iba bez účasti v starobnom dôchodkovom sporení), ak poistník v zmluve o poistení dôchodku nedohodne právo na vyplácanie pozostalostných dôchodkov a pre prípad smrti na vyplácanie „zostatkovej“ sumy mesačných splátok doživotného dôchodku určí oprávnenu osobu, ktorá nepatrí do okruhu potenciálnych pozostalých osôb. Ak by túto oprávnenu osobu neurčil (alebo jej už niet) a zomrel by pred vyplácaním 84. mesačnej splátky doživotného dôchodku, tak takto nevyplatená suma jednotlivých splátok doživotného dôchodku sa stáva predmetom zákonného dedenia. V neposlednom rade sa nemožno stotožniť s takto „krátko“ zaručeným obdobím vyplácania doživotného dôchodku, a to minimálne s ohľadom na priemernú strednú dĺžku života u mužov (v roku 2018 to bolo 73 rokov) a u žien (v roku 2018 to bolo 80 rokov)¹⁷.

Zmluva o poistení dôchodku je v právno-teoretickej rovine právnym prostriedkom, ktorý normatívne prezentuje osobitný prístup k nadobúdaniu práva na primerané hmotné zabezpečenie v starobe (v systémoch

¹⁴ V predmetnom náleze Ústavný súd SR posudzoval ustanovenia zákona č. 183/2014 Z. z., ktoré len v oklieštenej podobe zakotvovali dedenie nasporených prostriedkov sporiteľom a vylučovali zmluvnú dispozíciu určenia oprávnenej osoby na výplatu nevyplatených sumy dočasného starobného alebo predčasného starobného dôchodku v dôsledku úmrtia jeho poberateľa pred uplynutím zmluvne dohodnutej doby vyplácania dôchodku (buď 5, 7 alebo 10 rokov) v porovnaní so situáciou úmrtia poberateľa doživotného starobného alebo predčasného starobného dôchodku.

¹⁵ Podľa § 74 ods. 1 písm. c) zákona č. 461/2003 Z. z. zomretá osoba dokonca nemusí mať v čase smrti priznaný dôchodok alebo ani spĺňať podmienky na priznanie invalidného dôchodku, ak zomrela v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania.

¹⁶ S uplatňovaním princípu solidarity v redistributívnom dôchodkovom mechanizme je tradične spojená väčšia či menšia miera prerozdelenia príjmov (resp. alokovaného poistného), a to tak v rámci vertikálnej (medzigeneračnej) ako aj horizontálnej solidarity. K medzigeneračnej solidarite pozri TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálneho zabezpečenia*. 6. podstatne prepracované a aktualizované vydanie. C. H. Beck, Praha: 2013, 320 S., s. 61. ISBN 987-80-7400-473-5.

¹⁷ Údaje sú zistené Štatistickým úradom SR.

Dostupne z: http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_SLOV_STAT/om2020rs/v_om2020rs_00_00_00_sk [cit. 2020-02-22].

založených na metóde sporenia¹⁸ s obdobným systémovým nastavením ako je tomu v SR) v porovnaní s klasickým poisťovacími systémami uplatňovanými v dôchodkovej oblasti. V klasických poisťovacích systémoch (akým je aj dôchodkové poistenie v SR) sa aplikuje zásada nadobúdania a aj zachovania dôchodkových nárokov, t. j. získané obdobie poistenia (vo väčšine poisťovacích systémov aj previazané na zaplatené poisťné), a to aj čiastkové obdobie, sa započítava minimálne na účely vzniku zákonného nároku na dôchodkovú dávku (napr. ochranou nadobúdaného dávkového nároku je splnenie tzv. čakacej podmienky na priznanie starobného dôchodku pred dovŕšením dôchodkového veku v podobe získanie 15 rokov obdobia dôchodkového poistenia). Aj keď v tomto ohľade ústavnoprávny prístup zastáva pozíciu, že nikto nemá nárok voči štátu na určitú sumu dôchodkovej dávky¹⁹, získané obdobie dôchodkového poistenia (*do-dávame, že získané vo všeobecnom poisťovacom systéme*) nemožno žiadnym legitímnym spôsobom modifikovať v neprospech poistenca.

Táto skutočnosť však v sporiaciach systémoch nemá žiadny význam, keďže sporiaca a výplatná fáza sú od seba oddelené a predovšetkým nárok na dôchodok nevzniká splnením zákonných predpokladov (tzv. zákonný nárok), ale vzniká až na základe účinnej zmluvy o poistení dôchodku (starobného dôchodku alebo predčasného starobného dôchodku), pričom zákonodarca nezakotvuje pre sporiteľa ani právo na uzatvorenie takej zmluvy²⁰. Právna úprava ponecháva zmluvnú dispozíciu budúcim potenciálnym zmluvným stranám. Právo oferty, konkrétne v starobnom dôchodkovom sporení, vyhotovenia ponuky dôchodku vyplácaného doživotne vo viacerých variantoch podľa § 46 a 46a zákona č. 43/2004 Z. z. (či s jednotlivými druhmi pozostalostných dôchodkových dávok a po aké výplatné obdobie a či s valorizáciou doživotného dôchodku alebo bez nej) alebo vyplácaného dočasne bez uvedených variantov patrí poisťovní ako budúcemu poisťiteľovi a sporiteľovi ako budúcemu poisťníkovi zasa

právo akceptácie ponuky ako návrhu na uzatvorenie zmluvy o poistení dôchodku. V tejto súvislosti ešte uvádzame jednu zaujímavosť, že jedna z variant Koncepcie reformy dôchodkového zabezpečenia v SR schválenej vládou SR v roku 2003²¹, ktorá napriek proklamovaniu silnej pozície zásluhovosti v starobnom dôchodkovom sporení pracovala s modalitou vzťahu medzi dôchodkovým poistením a starobným dôchodkovým sporením v podobe garancie nároku na dávku „... dávka bude poskytovaná všetkým občanom, ktorí splnia podmienky nároku na dávku, t. j. dovŕšenie dôchodkového veku a minimálny počet rokov prispievania do priebežného systému a do systému starobného dôchodkového sporenia“.

Nemenej významnou je aj skutočnosť, že takto vo viacerých aspektoch naznačené zakotvenie zmluvného princípu vo výplatnej fáze starobného dôchodkového sporenia formalizuje aj význam ustanovenia dôchodkového veku ako medzníka oddeľujúceho produktívny vek od poproduktívneho veku sporiteľa s právom na primerané hmotné zabezpečenie v starobe, a to v situácii nasporenej malej sumy na osobnom dôchodkovom účte sporiteľa, ktorému žiadny poisťiteľ nevyhotovil ponuku na uzatvorenie zmluvy o poistení dôchodku a sporiteľ v takej situácii stojí pred rozhodnutím ostať ekonomicky aktívny a tak ďalej v postavení sporiteľa alebo uzavrieť dohodu o vyplácaní nízkej nasporenej sumy programovým výberom so svojou dôchodkovou správcovskou spoločnosťou. Napokon v aplikačnej praxi sa vyskytujú situácie, o ktorých v tomto príspevku neuvažujeme, a to, že ponuka vyhotovená poisťiteľom na uzatvorenie zmluvy o poistení dôchodku vyplácaného v určitej sume nezodpovedá predstavám sporiteľa vo vzťahu k ním nasporenej sumy. Sporiteľ a žiadateľ o vyhotovenie ponuky takú ponuku odmieta a nemá tak zaručené právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe. Uvedené nastáva v dôsledku voľne nastavenej právnej úpravy, ktorá umožňuje poisťiteľovi zvoliť príliš restriktívny postup pri aplikácii poisťno-matematických metód na zabezpečenie trvalej splniteľnosti záväzku voči poisťníkovi. Podľa § 46 ods. 3 zákona č. 43/2004 Z. z. môže totiž poisťiteľ na zohľadnenie miery rizika pri určení sumy dôchodku uvedenej v ponuke použiť vlastné vierohodné predpoklady na základe dostupných údajov, pričom použitá pravdepodobnosť úmrtnosti zohľadňuje aj budúci demografický vývoj a jediným individuálnym rizikovým faktorom je vek budúceho poberateľa dôchodku.

Záver

Z medzinárodnoprávneho a ústavnoprávneho hľadiska je nespochybniteľné, že dôchodkový systém má predstavovať ucelený systém sociálnej ochrany, ktorý má funkčne zaisťovať vytváranie možnosti hmotného zabezpečenia

¹⁸ Dodávame, že súčasná teória práva sociálneho zabezpečenia nedáva jasnú odpoveď na otázku, či sporenie je samostatnou funkčnou a systémovou metódou porovnateľnou s metódou poistenia. Sme toho názoru, že mechanizmus sporenia aplikovaný v starobnom dôchodkovom sporení nemá uvedené atribúty metódy aké vykazuje metóda poistenia.

¹⁹ V náleze ÚS ČR Pl. I. ÚS 38/95 zo dňa 24. apríla 1996 (N 35/5 Sb NU 283) sa okrem iného uvádza, že „žiadny občan v rámci povinného sociálneho zabezpečenia nemá uzatvorenú so štátom zmluvu, ktorá by mu zaručovala pri dosiahnutí určitého veku alebo pri vážnej sociálnej situácii určitú výšku dôchodku...“

²⁰ Systém starobného dôchodkového sporenia zakotvuje iba určité mechanizmy na ochranu nasporených finančných prostriedkov na osobnom dôchodkovom účte sporiteľa ako sú záväzok doplnenia majetku do garantovaného dlhopisového dôchodkového fondu, pravidlá obozretného podnikania, systém riadenia a merania rizík, dohľad Národnou bankou Slovenska nad systémom realizovaným príslušnou dôchodkovou správcovskou spoločnosťou a napokon už uvedený postupný presun čistej hodnoty majetku sporiteľa, ktorý dosiahol 52 až 62 rokov veku.

²¹ Pozri s. 3 koncepcie dostupnej na: <http://hsr.rokovania.sk/4925/16-/> [cit. 2020-02-22].

jednotlivca pre prípad jeho staroby či straty žiteľa ako spoločensky uznaných sociálnych udalostí a súčasne aj objektu sociálnozabezpečovacích právnych vzťahov.

Pri zavádzaní dôchodkovej reformy boli vo vzťahu k starobnému dôchodkovému sporeniu odprezentované názory, že práve „nadstavbový“ charakter tohto systému na rozdiel od dôchodkového poistenia bude nastavením sporiacej a výplatnej fázy vyjadrovať pravú podstatu poistenia (resp. poistných vzťahov), ktorá významnou mierou prispeje k hmotnému zabezpečeniu v období poproduktívneho veku sporiteľa ako účastníka tohto systému. Definovanie a prípadné redefinovanie sporiacej fázy a nastavenie výplatnej fázy výrazne ovláda princíp zmluvnosti, ktorý determinuje aj črty tohto systému ako sú dobrovoľnosť participácie, individualizácia sporenia, a zmluvná dispozícia s dôchodkovými dávkami aj pre prípad smrti. Obdobne je aj v systéme doplnkového dôchodkového sporenia, pričom v tomto systéme je miera normatívneho vyjadrenia poistnej zmluvy v porovnaní so systémom starobného dôchodkového sporenia minimálna, vrátane kogentných rámcových zmluvných požiadaviek.

Z naznačených sporných momentov právneho vyjadrenia princípu zmluvnosti v dôchodkovom systéme môžeme konštatovať, že zmluvný princíp je nespochybniteľným systémovým prvkom starobného dôchodkového sporenia a doplnkového dôchodkového sporenia, keďže je nositeľom primárnych znakov týchto systémov ako sú kapitalizácia individualizovaných odložených finančných prostriedkov (resp. úspor) s limitáciou v nakladaní s nimi a individuálna dispozícia s dôchodkovými dávkami aj pre prípad smrti, ale jeho súčasné zakotvenie vyžaduje normatívne zmiernenie jeho pozície posilnením princípu garancie odvodeného z princípu rovnosti, aby nevyvolávalo ústavnoprávne trenie s materiálnou podstatou ústavných sociálnych práv a základného práva dedič. Treba zmeniť neobmedzenú zmluvnú dispozíciu sporiteľa na poskytovanie pozostalostných dôchodkov súčasne a rozšíriť podporné obdobie ich poskytovania a ďalej preniesť mechanizmus práva na výplatu „zostatkovej“ sumy nevyplatených mesačných splátok v dôsledku úmrtia poberateľa

doživotného dôchodku aj na poberateľa dočasného starobného alebo predčasného starobného dôchodku aspoň počas limitovaného obdobia jedného roka. Tieto zmeny navrhujeme na dosiahnutie väčšej komplexnosti a univerzality a v konečnom dôsledku aj miery sociálnej ochrany zaisťovanej starobným dôchodkovým sporením. Obzvlášť vtedy, ak tento systém nebol vybudovaný ako samostatne fungujúci popri základnom systéme dôchodkového poistenia, ale ako nadstavba tohto systému, ktorá by mala na rovnakom základe zaisťovať realizáciu práva na primerané hmotné zabezpečenie v starobe a pri strate žiteľa pre čo najširšiu skupinu adresátov tohto práva, porovnateľnú práve so základným systémom dôchodkového poistenia (ktorý vytvára najmä v dávkových schémach predpoklady na hmotné zabezpečenie nízko-príjmových skupín obyvateľstva pri všetkých sociálnych udalostiach, ktoré z ich podstaty má pokrývať takýto základný a univerzálny dôchodkový systém).

Finalizujúc myšlienkové úvahy o miere vyjadrenia princípu zmluvnosti v dôchodkovom systéme možno vyjadriť názor, že princíp zmluvnosti, tak ako je v súčasnej podobe zakotvený v právnej úprave starobného dôchodkového sporenia, je len prostriedkom, ktorým štát vyjadruje svoj prístup k zaisťovaniu záväzku primeraného hmotného zabezpečenia v starobe pre každú fyzickú osobu tak, že aktivitu k tomuto ústavne zakotvenému právu presúva na plecia jednotlivých adresátov tohto sociálneho práva. Preto iba systém dôchodkového poistenia považujeme za univerzálny systémový prostriedok na vyjadrenie miery naplnenia záväzku štátu pri zaisťovaní sociálnych udalostí obsiahnutých v ústavnom sociálnom práve na primerané hmotné zabezpečenie v starobe, pri nespôsobilosti na prácu a pri strate žiteľa. Na systém dôchodkového poistenia preto stále nazeráme ako na systém sociálnej ochrany, ktorým je štát neustále spôsobilý efektívne zasahovať v prospech zaistenia ustanovených sociálnych štandardov jednotlivca a skupín osôb ohrozených sociálnym vylúčením prináležiacim im z podstaty a zmyslu priznaných sociálnych práv.